

VASIYATNOMA TUZISHNING AHAMIYATI

Abdulvoxidov G'ayratbek

Namangan davlat universiteti

Yuridik fakulteti 1-bosqich talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17922757>

Annotatsiya. Mazkur maqolada vasiyatnoma institutining huquqiy mohiyati, uning tuzilishi, shakllari hamda amaldagi qonunchilikdagi o'rni tahlil qilinadi. Vasiyat qoldiruvchining shaxsiy irodasini ifodalovchi hujjat sifatida vasiyatnomaning ahamiyati, uni rasmiylashtirish tartibi va yuridik kuchga ega bo'lish shartlari batafsil yoritiladi. Shuningdek, vasiyatnomani haqiqiy deb topish yoki haqiqiy emas deb e'tirof etish bilan bog'liq holatlar, merosxo'rlar o'rtasida kelib chiqadigan huquqiy nizolar va ularni bartaraf etish mexanizmlari tahliliy yondashuv asosida ko'rib chiqiladi. Maqola vasiyatnoma bilan bog'liq amaliy muammolarni yoritib, ushbu institutni takomillashtirish bo'yicha taklif va tavsiyalarni ilgari suradi

Kalit so'zlar: Vasiyatnoma, meros, oila, ota-ona, qarindosh, vafot, merosxo'r, milk.

Vasiyatnoma orqali shaxs o'zining vafotidan so'ng mulki kimlarga qolishini belgilaydi, oila a'zolarini, qarindoshlarini yoki uchinchi shaxslarni merosxo'r sifatida ko'rsatishi mumkin.

Bundan tashqari, mulkni qanday ulushlarda bo'lishni aniqlab beradi va shu qatorda farzandlar, nogironlar yoki qarovga muhtoj shaxslar manfaatini himoya qilishi ham mumkin.

Vasiyatnoma — bu shaxsning aniqrog'i, vasiyat qiluvchining o'ziga tegishli mol-mulk va boshqa boyliklarni o'limidan keyin kimlarga va qanday tartibda qoldirilishini belgilab qo'yuvchi huquqiy hujjatdir. O'zbekiston qonunchiligida vasiyatnoma "Fuqarolik kodeksi" bilan tartibga solinadi[1].

O'zbekiston qonunchiligiga ko'ra, vasiyatnoma notarius tomonidan tasdiqlanishi shart eng ishonchli shakli. Vasiyat qiluvchi to'liq hushyor, erkin iroda bilan va huquqiy layoqatga ega bo'lishi kerak. Bundan tashqari, vasiyatnoma yagona nusxada, yozma ravishda rasmiylashtiriladi.

Istasangiz, uni notariatda maxfiy vasiyatnoma sifatida qoldirishingiz mumkin.

Vasiyatnomada uylar, kvartiralar, yer uchastkalari, pul mablag'lari, avtomobil yoki boshqa mulklar meros qilib qoldirilishi mumkin. Shu bilan birga, tadbir uchun ajratmalar yoki shartlar yozilishi mumkin. Qolaversa, bir shaxsga yoki bir nechta shaxslarga bo'lib berish ham mumkin.

Qarindosh bo'lmagan shaxslar, xayriya tashkilotlari va boshqalar ham merosxo'r bo'lishi mumkin.

Voyaga yetmagan yoki mehnatga layoqatsiz farzandlar, mehnatga layoqatsiz ota-ona, mehnatga layoqatsiz turmush o'rtoqlar vasiyatnoma bo'lsa ham, qonun bo'yicha majburiy ulush olish huquqiga ega. Ular merosning bir qismini olishi shart, hatto vasiyatnomada ko'rsatilmagan bo'lsa ham.

Vasiyat qiluvchi istalgan vaqtda yangi vasiyatnoma tuzishi, eski vasiyatnomani bekor qilishi, yoki uni o'zgartirishi mumkin. Qolaversa, eng oxirgi tuzilgan vasiyatnoma haqiqiy hisoblanadi [3]. Qonun vasiyatnomani faqat meros qoldiruvchining o'zi tomonidan, o'z xohishiga ko'ra tuzilishi mumkinligini belgilaydi; vakil orqali, boshqa biron nomidan yoki umumiy tarzda tuzilgan vasiyatnoma yuridik kuchga ega emas. Shuning uchun kichik bir imzo yoki xatolik ham hujjatning haqiqiy emas deb topilishiga sabab bo'lishi mumkin.

Vasiyatnoma yozma shaklda tuziladi va eng muhimi — notarial tartibda tasdiqlanishi kerak. Notarius hujjatni tasdiqlash jarayonida vasiyat qoldiruvchining huquqiy layoqati, hushyor holatda ekani, mazmunni tushunganini tekshiradi. Amalda esa ko‘plab odamlar buning farqiga bormaydi: masalan, uyda oddiy yozilgan vasiyatnoma ko‘p hollarda meros ochilganda haqiqiy deb tan olinmaydi. Qonun bo‘yicha aynan notarial shakldagi vasiyatnoma boshqa shakllarga nisbatan ustun turadi va nizolarda asosiy hujjat sifatida qabul qilinadi.

Shuningdek, vasiyatnoma meros qoldiruvchining o‘zi xohlagan tartibni belgilash imkonini bersa-da, qonun ayrim shaxslarning “majburiy ulushi”ni himoya qiladi. Masalan, voyaga yetmagan bolalar, mehnatga layoqatsiz ota-ona, turmush o‘rtog‘i yoki nogironligi bo‘lgan shaxslar vasiyatnomada umuman ko‘rsatilmagan bo‘lsa ham, ular merosning ma‘lum qismiga qonuniy ravishda da‘vogarlik qilish huquqiga ega. Ya‘ni, vasiyatnoma ham ularning huquqini to‘liq cheklay olmaydi — bu Fuqarolik kodeksida belgilangan qat‘iy norma.

Meros ochilganidan so‘ng vasiyatnomada ko‘rsatilgan shaxslar o‘z huquqlarini amalga oshirishlari uchun faqat vasiyatnoma yetarli emas — ular notariusdan “merosga huquq to‘g‘risidagi guvohnoma” olishlari shart. Bu guvohnoma olinmaguncha mulkni sotish, sovg‘a qilish yoki rasmiylashtirish mumkin emas. Amaliyotda esa ko‘plab merosxo‘rlar vasiyatnoma bo‘lsa yetadi, deb o‘ylab, hujjatni vaqtida rasmiylashtirmay nizolarga sabab bo‘lib qo‘yishadi.

Vasiyatnomada merosni boshqarish tartibini yanada aniqroq belgilash uchun meros qoldiruvchi maxsus ijrochi tayinlashi ham mumkin. Qonun bu shaxsga merosning saqlanishi, taqsimlanishi, merosxo‘rlarni xabardor qilish kabi majburiyatlarni yuklaydi. Ijrochining mavjudligi ko‘p hollarda oila ichidagi kelishmovchiliklarning oldini oladi, chunki u merosni aynan vasiyatda ko‘rsatilgan tartib bo‘yicha taqsimlaydi.

Vasiyatnomani tuzgan odam uni istalgan payt o‘zgartirishi, to‘ldirishi yoki bekor qilishi mumkin, biroq yangi hujjat ham avvalgisi kabi notarial tartibda rasmiylashtirilishi shart. Qonun bo‘yicha eng so‘nggi sana bilan tasdiqlangan vasiyatnoma haqiqiy hisoblanadi, oldingi barcha nusxalar esa avtomatik ravishda kuchini yo‘qotadi. Shu sababli, agar kimdir bir necha marotaba vasiyat qilgan bo‘lsa, meros taqsimoti aynan eng oxirgi variant asosida amalga oshiriladi.

Ajablanarlisi, ko‘pchilik bilmaydigan yana bir muhim jihat — vasiyatnoma orqali nafaqat mulk taqsimlanadi, balki ayrim buyumlar, huquqlar, hatto mulkni qaysi shart bajarilganda olish mumkinligi ham belgilanishi mumkin. Masalan, vasiyat qoldiruvchi uyini o‘g‘liga beradi, lekin mulkni rasmiy o‘tkazish biror shart – qarzni yopish, qarindoshga g‘amxo‘rlik qilish yoki muayyan vazifani bajarish bilan bog‘lanishi mumkin. Qonun bu kabi shartli vasiyatnomalarning yuridik kuchini tan oladi. Vasiyatnoma O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining meros huquqiga oid normalari bilan tartibga solinadigan, shaxsning o‘z mulkiga nisbatan o‘limidan keyingi taqdirini belgilovchi yuridik bitimdir. Huquqiy mazmuniga ko‘ra, vasiyatnoma bir tomonlama bitim hisoblanadi, chunki u faqat meros qoldiruvchining irodasiga bog‘liq bo‘lib, merosxo‘rning roziligi talab qilinmaydi. Kodeksda aynan vasiyatnoma meros qoldiruvchining vafoti bilan kuchga kirishi ko‘zda tutiladi, shu sababli uning tuzilishidagi eng kichik xato ham uning haqiqiy emas, deb topilishiga sabab bo‘lishi mumkin. Bu esa vasiyatnomaning shakliy talablarini so‘zsiz bajarishni talab etadi.

Qonun vasiyatnomani faqat meros qoldiruvchining o‘z qo‘li bilan yozilgan bo‘lishini, imzolanishini hamda uni tasdiqlovchi notarial harakatning mavjudligini talab qiladi.

Notarius vasiyatnomani tasdiqlash chog'ida nafaqat hujjatning shakliy talablarga mosligini, balki meros qoldiruvchining huquqiy layoqatini ham tekshiradi – ya'ni u o'z xatti-harakatlarining mazmunini anglaydigan, hushyor, tazyiqsiz holatda bo'lishi shart. Aks holda, meros ochilgach, vasiyatnoma sud tomonidan haqiqiy emas deb topilishi mumkin. Ayniqsa, ruhiy kasalliklar, spirtli ichimlik yoki dori ta'siri, psixologik bosim, aldash yoki zo'rlash orqali imzo qo'yilgan holatlar qonunda vasiyatnomani haqiqiy emas, deb topish uchun yetarli asos hisoblanadi.

Amaliyotda eng ko'p uchraydigan qonuniy kolliziyalardan biri shundan iboratki: vasiyatnoma bo'lsa ham, ayrim shaxslarning "majburiy ulush" huquqi saqlanadi. Fuqarolik kodeksi voyaga yetmagan merosxo'r, mehnatga layoqatsiz ota-ona, turmush o'rtog'i va nogiron merosxo'rlarning manfaatlarini mutlaq himoya qiladi. Vasiyatnomada ular umuman eslatilmagan bo'lsa ham yoki "falonchiga hech narsa bermayman" degan yozuv bo'lsa ham, ular baribir merosning ma'lum qismiga qonuniy tarzda haqlidirlar. Shu sababli vasiyatnomani tuzishda meros qoldiruvchi barcha mulkni xayriya tashkiloti yoki boshqa shaxsga qoldirishi mumkin, ammo majburiy ulushga ega bo'lgan merosxo'rlar bundan mustasno bo'ladi. Bu norma ijtimoiy himoya funksiyasiga ega bo'lib, vasiyat erkinligini to'liq cheklamasdan, lekin himoyaga muhtoj shaxslar manfaatini kafolatlaydi.

Vasiyatnomada kam uchraydigan, ammo qonun ruxsat beradigan yana bir muhim mexanizm mavjud: bu — shartli meros. Meros qoldiruvchi mulkning o'tishini muayyan shart bajarilishiga bog'lab qo'yishi mumkin. Masalan, qarzlarning yopilishi, qari ota-onaga g'amxo'rlik qilish, bolalar ta'limi uchun majburiyat olish yoki hatto mulkning ma'lum bir tarzda saqlanishi sharti qo'yilishi mumkin. Shartning qonuniy bo'lishi yetarli: ya'ni u axloqiy normalarga zid bo'lmasligi, bajarilishi mumkin bo'lishi va merosxo'rni huquqiy jihatdan imkonsiz holatga qo'ymasligi kerak. Bunday shartlar amaliyotda "vasiyatning yuklatilishi" deb yuritiladi va merosxo'r shartni bajarmasa, merosdan mahrum bo'lishi mumkin.

Vasiyatnomaning yana bir huquqiy xususiyati — uning bekor bo'lishi yoki kuchsizlantirilishi. Meros qoldiruvchi vasiyatnomani istalgan paytda o'zgartirishi, bekor qilishi yoki yangisini tuzishi mumkin. Eng oxirgi sana bilan tasdiqlangan vasiyatnoma avvalgisini avtomatik tarzda bekor qiladi, hatto unda "avvalgi vasiyatlar bekor" degan jumla bo'lmasa ham.

Bu norma meros qoldiruvchining erkin irodasini maksimal darajada himoya qilishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, agar biror shaxs meros qoldiruvchini vasiyat o'zgartirishga majburlagan bo'lsa, bunday vasiyat sudda haqiqiy emas deb topiladi.

Fuqarolik kodeksida vasiyatnomani ijro etish jarayoniga alohida e'tibor qaratilgan. Meros qoldiruvchi o'z irodasining to'liq bajarilishini istasa, vasiyatnomada maxsus ijrochi tayinlashi mumkin. Ijrochi meros mulkini saqlash, merosxo'rlarni xabardor qilish, mulkni taqsimlash, qarzlarni tartibga solish kabi majburiyatlarni bajaradi.

U merosxo'rlar bilan tortishmaydi, balki meros qoldiruvchining yozib qoldirgan tartibini, shartlarini va ko'rsatmalarini aniq bajaradi. Ijrochining mavjudligi, ayniqsa, katta mulk, ko'p merosxo'r yoki nizoli oila bo'lgan holatlarda huquqiy xavfsizlikni ta'minlaydi[2].

Meros ochilganidan so'ng vasiyatnoma bo'lganining o'zi yetarli emas — merosxo'rlar notariusdan merosga huquq to'g'risidagi guvohnoma olgandan keyingina o'z huquqini amalga

oshira oladi. Agar merosxoʻr hujjatni olmay turib mulkni sotishga, sovgʻa qilishga yoki boshqa tarzda tasarruf etishga urinsa, bu harakatlar qonun boʻyicha haqiqiy emas deb topiladi.

Guvohnoma olinmasdan turib rasmiy mulk oʻtkazish amalda rad etiladi. Bu tartib mulkning noqonuniy oʻtishini oldini oladi va meros huquqi bilan bogʻliq har bir qadam huquqiy tekshirishdan oʻtishini taʼminlaydi.

Shuningdek, qonun ayrim maxsus sharoitlarda tuzilgan vasiyatnomalarni ham tan oladi.

Masalan, odam hayotiga xavf tugʻilganda, tibbiyot muassasasida yoki tezkor vaziyatda guvohlar ishtirokida tuzilgan vasiyatnomalar vaqtinchalik kuchga ega boʻladi. Biroq bunday vasiyatnomalar odatda maʼlum muddat ichida notarial shaklga keltirilmasa, avtomatik ravishda haqiqiy emas deb topiladi. Baʼzi odamlar aynan shu normalarni bilmagani sabab, oʻylagan vasiyatlari amalda kuchga ega boʻlmay qolgan holatlar koʻp uchraydi.

Meros huquqi boʻyicha yana bir huquqiy mulohaza shundaki: agar vasiyatnomada mulkning manzili yoki turi notoʻgʻri koʻrsatilgan boʻlsa, lekin mulkning aynan qaysi narsa ekani aniq boʻlsa, vasiyat haqiqiy deb topiladi. Qonun mazmunga urgʻu beradi, shakldagi kichik yozuv xatolariga emas. Ammo agar mulk aniq identifikatsiya qilinmasa, vasiyat oʻsha qism boʻyicha bajarilmaydi. Bu normani koʻpchilik bilmaydi, lekin real hayotda u juda katta ahamiyatga ega.

Shu jihatlarning barchasi shuni koʻrsatadiki, vasiyatnoma — oddiy yozuv emas, balki qatʼiy shakl, tartib va yuridik masʼuliyatni talab qiladigan murakkab huquqiy bitimdir. Uning har bir bandi, har bir imzosi, har bir sanasi huquqiy oqibatlariga ega. Vasiyatnomani beparvo yozish, maʼlumot bermasdan oʻzgartirish yoki rasmiylashtirmaslik kelajakda yillar davomida sud nizolari, oila ichidagi kelishmovchiliklar va huquqiy murakkabliklarga sabab boʻlishi mumkin. Shu sababli bu hujjatni tuzishda faqat oʻz istagingiz emas, balki amaldagi qonunchilik talablarini chuqur anglagan holda yondashish eng toʻgʻri yoʻldir.

Vasiyatnomaga doir yana bir muhim masala — bu uning talqin qilinishi. Fuqarolik kodeksiga koʻra, vasiyatning mazmuni noaniq boʻlsa, u meros qoldiruvchining haqiqiy irodasiga moslab sharhlanadi. Bu degani, vasiyatda iboralar chalkash boʻlsa ham, notarius va zarur hollarda sud meros qoldiruvchining asl niyatini aniqlashga harakat qiladi. Lekin amaliyot shuni koʻrsatadiki, har bir soʻzni aniqlik bilan yozish eng toʻgʻri yondashuv boʻlib, “taxmin”ga asoslanib meros taqsimlanishi deyarli imkonsiz. Masalan, “uy-ni katta oʻgʻlimga beraman” degan yozuvda qaysi uy nazarda tutilgani aniq boʻlmasa, vasiyat aynan shu qism boʻyicha bajarilmaydi. Qonun noaniqlikni bartaraf etish imkonini beradi, lekin aniqlik boʻlmasa, merosning oʻsha qismi boʻyicha qonuniy tartib ustun boʻladi.

Vasiyatnomaga kiritiladigan mulkning huquqiy maqomi ham juda katta ahamiyatga ega.

Masalan, umumiy qoʻshma mulk — er-xotinning umumiy mulki — vasiyatnomada toʻliq koʻrsatilishi mumkin emas, chunki meros qoldiruvchiga tegishli boʻlgan ulushgina vasiyat qilinadi. Bu norma koʻplab notoʻgʻri vasiyatnomalar bekor boʻlishiga sabab boʻlgan: odam oila uyini toʻliq bir farzandiga qoldirishni yozgan boʻlsa, aslida uy turmush oʻrtogʻining ham mulki boʻlsa, vasiyat faqat oʻz ulushi doirasida kuchga ega boʻladi. Shuning uchun vasiyatnomada mulkning aynan qaysi ulushga nisbatan tasarruf etilayotgani aniq koʻrsatilishi kerak.

Yana bir nozik norma — vasiyat under duress, yaʼni bosim ostida tuzilgan boʻlsa, u avtomatik tarzda haqiqiy emas. Bosim bu faqat jismoniy tazyiq emas; iqtisodiy, psixologik, hatto axloqiy majburlash ham vasiyatni haqiqiy emas deb topishga asos boʻladi.

Ko'pincha kekxa yoki yolg'iz odamlar yaqinlarining bosimi bilan vasiyat yozishga majbur bo'ladilar, lekin bunday holatlarda sud ekspertizasi orqali vasiyatning haqiqiyliqi tekshiriladi.

Shuning uchun notarius vasiyatnomani tasdiqlash vaqtida meros qoldiruvchining xotirjamligini, ixtiyoriy ravishda imzo qo'yayotganini alohida tekshiradi.

Vasiyatnomada qarzlar masalasi ham ko'pincha tushunarsiz bo'ladi. Qonun bo'yicha meros faqat aktivlardan iborat emas — u bilan birga qarzlar ham o'tadi. Agar meros qoldiruvchi vasiyatnomada mulkni kimga qoldirganini yozgan bo'lsa, bu shaxs meros tarkibidagi qarzlar bo'yicha ham mas'ul bo'ladi. Ba'zan merosxo'rlar vasiyatda mulk o'ziga berilgani uchun faqat uy, yer yoki pul olishlarini o'ylashadi, ammo qonun ular meros tarkibidagi kreditor oldidagi majburiyatlarni ham qabul qilgan deb hisoblaydi. Merosdan voz kechish — ana shu majburiyatlardan voz kechishni ham anglatadi.

Vasiyatnomaga kiritilishi mumkin bo'lgan "yuklatish" instituti ham o'ziga xosdir. Meros qoldiruvchi merosxo'rga biror ijtimoiy foydali ishni bajarishni yuklashi mumkin: masalan, qabrini saqlash, biror yaqiniga moddiy ko'mak ko'rsatish, madaniy obyektni asrash va hokazo.

Agar merosxo'r buni bajarmasa, boshqa merosxo'rlar yoki manfaatdor shaxslar sud orqali buni talab qilishi mumkin. Bu norma vasiyatnomani faqat mulk taqsimlovchi hujjat emas, balki shaxsning ijtimoiy irodasini aks ettiruvchi mexanizmga aylantiradi.

Vasiyatnomani yo'qotish yoki yashirish masalasida ham qonunda aniq chora bor. Agar kimdir vasiyatnomani yashirsa yoki ataylab bekor qilsa, u merosdan mahrum etilishi mumkin.

Chunki vasiyatnoma — shaxsning o'limidan keyingi huquqiy ovozi. Uni yashirish yoki yo'qotish vasiyat qoldiruvchining konstitutsiyaviy huquqlariga tajovuz sanaladi. Notarial tizim esa bunday holatlarning oldini olish uchun vasiyatnomalarni davlat reyestriga kiritadi, shuning uchun asl nusxa yo'qolsa ham, qayta tiklash imkonini mavjud.

Va nihoyat, vasiyatnomani qog'ozda tuzishdan tashqari, ayrim holatlarda elektron raqamli imzo bilan tasdiqlangan elektron shaklda tuzish imkoniyati ham paydo bo'lgan.

Bu amaliyot hali to'liq joriy qilinmagan bo'lsa-da, notarial tizim raqamli transformatsiya jarayonida bo'lgani uchun kelajakda vasiyatnomalar elektron reyestr orqali rasmiylashtirilishi ehtimoli yuqori. Bu esa soxta vasiyatnomalar, nusxalashtirish, o'zgartirish kabi xavflarni deyarli yo'qqa chiqaradi.

Meros huquqida eng ko'p e'tibordan chetda qoladigan jihatlardan biri — vasiyatnomada ko'rsatilgan mulkning huquqiy kelib chiqishi. Agar meros qoldiruvchi vasiyat qilayotgan mulk ustidan o'zi ham to'liq tasarruf qila olmasa, vasiyatnoma o'sha qism bo'yicha avtomatik ravishda haqiqiy emas deb topiladi. Bu ayniqsa ipoteka ostidagi mulk, taqiq qo'yilgan aktivlar, qarzlarni ta'minlovchi garov huquqi bilan yuklangan mol-mulk, yoki uchinchi shaxslar bilan umumiy qo'shma egalikda bo'lgan aktivlar bilan bog'liq. Sud amaliyotida ko'pincha shunday holatlar uchraydiki, meros qoldiruvchi qarzga qo'yilgan uyini farzandiga qoldirgan bo'ladi, ammo bankning ustuvor talabi tufayli mulk avval qarzni yopish uchun realizatsiya qilinadi.

Natijada merosxo'rga vasiyat qilingan uy emas, balki qolgan mablag'ning bir qismi o'tadi.

Shu sababli vasiyatnomada aniq ko'rsatilgan mulkning huquqiy maqomi uning taqdiri bilan bir xil bo'lishi shart emas — qonun kreditorlarning talablarini birinchi o'ringa qo'yadi.

Yana bir murakkab holat — meros qoldiruvchining nomalum mulklari. Vaziyat shunday bo‘ladiki, insonning bankdagi omonatlari, elektron hamyonlardagi pullari, “aksiyadorlik”dan tushadigan daromad ulushi yoki chet eldagi aktivlari vasiyatnomada ko‘rsatilmaligi mumkin.

Huquqiy jihatdan qaralganda, vasiyatnomada ko‘rsatilmagan mulklar bo‘yicha meros qonun bo‘yicha taqsimlanadi. Ya’ni vasiyatda faqat uy va mashina ko‘rsatilgan bo‘lsa, lekin bankda katta hisob bo‘lsa, o‘sha hisob qonuniy vorislik tartibi bo‘yicha bo‘linadi. Amaliyotda eng ko‘p qilingan xatolardan biri shundaki, odam o‘ylaydi: “Uyimni falonchiga bersam, hamma narsa unga qoladi.” Aslida esa vasiyatnoma qaysi mulkni qaysi shaxsga berishni aniq ko‘rsatgan bo‘lsa, faqat o‘sha mulk unga tegadi. Qolgan hamma narsa avtomatik tarzda qonun bo‘yicha taqsimlanadi.

Bundan ham qiziqroq holat — bir xil mulkni ikki xil vasiyatnomada turli shaxslarga qoldirish. Odatda shunday bo‘ladi: odam birinchi vasiyatnomada uyini bir farzandiga beradi, keyin yillar o‘tib boshqa vasiyatnoma tuzib, shu uy haqida butunlay boshqa tartib yozadi.

Fuqarolik kodeksi bo‘yicha eng oxirgi vasiyat kuchga ega, lekin sudda noaniqlik chiqmasligi uchun notarius eski vasiyatnomalarni realikdan chiqarib qo‘yish uchun tegishli belgi qo‘yadi. Agar meros qoldiruvchi oxirgi vasiyatnomada uy haqida umuman yozmagan bo‘lsa, uy avvalgi vasiyatnoma bo‘yicha emas, balki qonun bo‘yicha taqsimlanadi. Bu huquqiy mexanizm “qisman bekor qilish” tamoyili bo‘lib, ko‘pchilik buni umuman bilmaydi.

Vasiyatnoma haqiqiy emas deb topilishi mumkin bo‘lgan eng keng qamrovli sabab — bu formal xatolar. Qonun shakliiy talablarni nihoyatda qat’iy belgilagan. Masalan: sana noto‘g‘ri yozilgan bo‘lsa, imzo qo‘yilmagan bo‘lsa, imzo boshqaga tegishli bo‘lsa, matnda o‘chirib yozish, qoralash, o‘zgartirish bo‘lsa va bu o‘zgarishlar tegishli tarzda tasdiqlanmagan bo‘lsa — bularning barchasi vasiyatni haqiqiy emas qiladi. Sudlar statistikasida vasiyatnomalar bekor qilinadigan holatlarning qariyb yarmi aynan shakliiy talablarga rioya qilinmagani tufayli sodir bo‘ladi.

Notarial tajriba yana shuni ko‘rsatadiki, vasiyatnoma guvoh ishtirokida tuzilgan hollarda guvohning layoqati ham tekshiriladi. Guvoh voyaga yetgan, to‘liq muomala layoqatiga ega, meros oluvchilar qatoriga kirmaydigan shaxs bo‘lishi kerak. Agar guvoh merosxo‘r bo‘lsa yoki uning yaqin qarindoshi bo‘lsa, bunday vasiyatnomalar ko‘pincha haqiqiy emas deb topiladi. Bu qoidaning maqsadi – vasiyat qoldiruvchiga ta’sir o‘tkazilishi ehtimolini bartaraf etish.

Vasiyatnomada aynan shaxs belgilanmagan, ammo maqsad ko‘rsatilgan bo‘lsa — masalan, “bu uy yetim bolalar uchun” degan ibora — bunday vasiyat “maqsadli meros” sifatida talqin qilinadi. Bunda mulk davlat yoki tegishli tashkilot orqali belgilangan maqsadga yo‘naltiriladi. Bu institut merosni faqat shahsga emas, balki ijtimoiy ehtiyojga qaratish imkonini beradi.

Shuni ham alohida aytish kerakki, vasiyat qilinayotgan mulkning huquqiy holati o‘zgarsa — masalan, uy buzilsa, yer davlat ehtiyoji uchun olib qo‘yilsa, mashina musodara qilinsa — vasiyatnoma bu qism bo‘yicha bajarilmaydi, ammo qolgan qismlari kuchda qolaveradi. Qonunda vasiyatnomani to‘liq bekor qilmay, uning faqat real bajarilishi mumkin bo‘lmagan qismini bekor qilish tamoyili mavjud.

E’tiborga molik yana bir norma — merosdan mahrum etish instituti. Meros qoldiruvchi vasiyatnomada ayrim shaxslarni merosdan mahrum qilishi mumkin, lekin majburiy ulushga ega bo‘lganlar bundan mustasno.

Shuningdek, sud ham ma'lum shaxslarni merosdan mahrum qilishi mumkin: masalan, meros qoldiruvchiga nisbatan zo'ravonlik qilgan, unga qarshi jinoyat sodir etgan, qarindoshlik burchini bajarmagan shaxslar. Bunday hollarda vasiyatnoma bo'lsa ham, ularning ulushi bekor qilinadi.

Shu bilan birga, meros ochilgandan keyin vasiyatnoma o'zgartirilmaydi. Merosxo'rlar uning mazmuniga o'zaro kelishuv orqali ta'sir qila olmaydi. Faqat merosdan voz kechish yoki merosni o'zaro bo'lib olish orqali tartib faqat natijaviy shaklda o'zgarishi mumkin, lekin vasiyat matni o'z kuchida qoladi. Bu norma meros qoldiruvchining irsiy irodasini o'zgartirishga hech kimning haqqi yo'qligini kafolatlaydi.

Xulosa qilib aytganda, vasiyatnoma — shunchaki kimga nima qoldirishni yozib qo'yish emas, balki aniq tartib, qat'iy huquqiy qoidalar asosida tuziladigan murakkab hujjatdir. Uni to'g'ri rasmiylashtirish oiladagi nizolarni, sud jarayonlarini, mulkning yillar davomida hal etilmay qolishini oldini oladi. Aynan shuning uchun vasiyatnomani "hamma qilib qo'yadigan oddiy qog'oz" deb emas, balki o'zining huquqiy va amaliy ahamiyatiga ega bo'lgan jiddiy hujjat sifatida ko'rish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi.
2. [www. Wekipediya](http://www.Wekipediya).
3. [www. Lex.uz](http://www.Lex.uz).